

EDUCAȚIE INTERCULTURALĂ PRIN STRATEGIA LIMITEI ABSURDE

Lect. dr. Maria -Tereza Pirău
Universitatea de Nord - Baia Mare

Abstract

One of the definitory characteristics of the didactic strategy is it's logical structure. According to this cryteria, the didactic strategies were classified into: inductive, deductive, analogycal and transductive ones. This paper sets it's goal in presenting an innovative strategy, which I callled "The Absurd Limit Strategy" as it involves a structure of reasoning analogycal to the "demonstration by abridgement to absurd". This strategical demarche is applicable in values education. Considering that interculturality is a manifesting form of the contemporary ethos, through which one transmits a set of ethical values requested by our world, that tends toward globalisation - tolerance, solidarity, comprehension, peace, pluralism, so on - the Absurd Limit Strategy can be used in Intercultural Education.

1. Descrierea strategiei

Strategia limitei absurde pe care o propun pentru educația interculturală mi-a fost inspirată de ideile lui Socrate, Platon, I. Kant, E. Geissler, O.Reboul și, nu în ultimă instanță, de modelul logic al demonstrației prin absurd.

Așa de pildă, potrivit lui E. Geissler, în realizarea educației axiologice trebuie realizate, între alte condiții, *scoaterea în evidență a deciziilor și comportamentelor lipsite de consistență și stabilitate axiologică și provocarea unei experiențe de trăire a valorii.*

La rândul său, O. Reboul evocă *argumentul a contrario* de inspirație platonice care rămâne un mod eficient de-a defini și întemeia valorile. În acest tip de argumentare, se pleacă de la ceea ce, prin consens general, *nu poate fi considerat dezirabil*. Căci – scrie Reboul – “dacă întrebăm pe cineva ce este dreptatea îi va fi, fără îndoială greu să răspundă. Dar, dacă va fi întrebat ce este in justiția, va ști, căci fiecare recunoște in justiția întotdeauna și oriunde” (Reboul, O., 1991, pg.11, s.n.). Pe scurt, acest mod de-a proceda are darul de-a lumina valorile prin contrast și de-a le face astfel inteligibile.

Să amintim și faptul că rolul daimonionului socratic – așa cum l-a conceput filosoful grec e negativ și nu pozitiv: în sensul în care zeul lăuntric - conștiința morală - nu spune purtătorului său ce *trebuie* să facă, ci numai ceea ce *nu trebuie* să facă.

Deși are elemente comune cu argumentul *a contrario* strategia limitei absurde este mai mult decât o metodă de argumentare.

Ea include un evantai de *metode, mijloace, forme de organizare și un anumit stil comunicațional bazat pe ascultare activă.*

Strategia limitei absurde debutează cu o amenajare a condițiilor învățării sub forma unei *probleme* care incită elevii la tatonări și formulări de ipoteze. Este de preferat ca modul de formulare al problemei să ia o formă narativă, în acest caz, obținerea experienței de *trăire* a valorii fiind mult mai probabilă.

În raport cu problema pusă de profesor, elevii sunt încurajați să formuleze ipoteze. Punctul culminant al strategiei este verificarea ipotezei false: profesorul propune generalizarea acesteia ca și cum ea ar fi corectă, ceea ce duce la o restructurare a situației problematice, astfel încât aceasta să permită descoperirea soluției de către elevi.

Ca urmare, strategia pe care am numit-o *a limitei absurde* presupune următorii 5 pași:

1. amenajarea situației de plecare și formularea problemei (tip încercare și eroare);
2. elaborarea și emiterea ipotezelor;
3. verificarea ipotezei false (printr-un tip de raționament analog cu reducția la absurd) și restructurarea situației problematice;
4. descoperirea unei certitudini
5. interpretarea rezultatului și concluzia.

Pe lângă problematizare și descoperire, strategia propusă include și alte *metode* cum sunt: conversația euristică, dezbateră, exercițiul empatic, jocul de rol, analiza cazului, prezentarea narativă a conținutului (povestirea), ș.a.

În funcție de pregătirea psihopedagogică a dascălului pot fi inserate elemente de psihodramă, sociodramă, debate, etc.

Mijloacele de învățământ în educația valorilor sunt, mai ales, psihologice. Portrivit lui Geissler (1977) aceste mijloace sunt: încurajarea, blamul, somația, pedeapsa, jocul, competiția, munca. Mijloacele de învățământ, în sensul dat termenului în literatura noastră, nu sunt implicate în mod deosebit de strategia pe care o propun. Dacă există un domeniu al educației în care cu siguranță mașina nu-l poate înlocui pe om sau în care, spre a-l cita pe J.Piaget, mașina nu poate decât să “suplinească un indezirabil caracter mecanic al funcțiunii profesorului” (Piaget, J., 1972, pg.69) acesta este domeniul educației axiologice.

Forma principală de organizare a activității este munca pe echipe, dar ea e alternată cu studiul individual (al sarcinii ce precede dezbateră în grup)

și cu activitatea frontală care survine o dată cu verificarea ipotezei false și restructurarea situației problematice.

Rolul profesorului este, în principal, acela de animator și catalizator al activității elevilor. Chiar dacă el este cel care propune sarcinile și regulile jocului profesorul are întotdeauna grijă să obțină acordul elevilor. Regulile trebuie să servească demersului euristic, adică găsirii soluției la problema propusă. De asemenea, e important ca profesorul să se folosească cât mai mult de elevii săi pentru a degaja concluziile.

Înainte de-a trece la ilustrări concrete mi se pare necesar să formulez o restricție. Dacă este posibil să creăm contexte generative de transfer emoțional și cognitiv (ceea ce vrea, de fapt să demonstreze strategia pe care o propun) în schimb, voința subiectului impune constrângeri. Rămâne întotdeauna la latitudinea celui educat să decidă, prin sine însuși, ceea ce va face în continuare.

Strategia implică exercițiul sentimentului responsabilității: se propune o valoare și sunt conștientizate consecințele *distrugerii* ei, fie prin indiferența noastră, fie datorită lipsei virtuții care corespunde - în plan psihologic - acelei valori. Astfel, prin utilizarea strategiei limitei absurde în educația valorilor se formează la elevi deprinderea de-a anticipa consecințele propriilor alegeri.

De fiecare dată când am utilizat această strategie efectul a fost același: obținerea asentimentului, a adeziunii, manifestarea preferinței elevilor/studentilor pentru valoarea aflată - prin absurd - în pericolul de-a fi distrusă.

De aici și până la cultivarea virtuții corespunzătoare valorii rămâne un pas de făcut. Personal, cred că acest pas ține de domeniul libertății subiectului și că trebuie să-i acordăm această libertate.

2. Ilustrare concretă : “Greierele și furnica”

Ilustrarea pe care o propun am aplicat-o elevilor de gimnaziu și mi-a fost inspirată de O.Reboul. Vorbind despre ceea ce el numește “pedagogia secretului” (utilizată de marii maeștri ai antichității: Socrate, Platon, Iisus) filosoful francez al educației consideră că aceasta “nu este apanajul câtorva maeștri mai mult sau mai puțin esoterici” și că, dimpotrivă, ea s-ar putea aplica inclusiv învățământului contemporan. Așa de exemplu “se poate începe prin a citi elevilor “Greierele și furnica” întrebându-i cine are dreptate. Apoi, se poate continua prin a-i face să citească ei înșiși fabula dând dreptate când greierului când furnicii; a provoca apoi o dezbatere, fără a da niciodată răspunsul care, fără îndoială, nu există. Da, a motiva elevii

prin enigmă făcându-i să caute până când înțeleg, în cele din urmă, că secretul se găsește în ei înșiși” (O Reboul, 1991, pg. 56).

Cum se va vedea, strategia pe care o propun e diferită: ea provoacă elevii să dea răspunsul și să conștientizeze consecințele absurde ale absolutizării acestuia. Pentru a arăta asemănarea și diferența dintre strategia propusă și “pedagogia secretului” la care face referire Reboul, voi valorifica același motiv al fabulei lui La Fontain.

Scop: formarea atitudinii corespunzătoare *toleranței* ca valoare.

Obiective afective:

- *receptarea valorii* (elevii vor recunoaște faptul că suntem diferiți - prin înclinații, opinii, mod de viață);
- *asentimentul* (elevii vor recunoaște avantajul faptului de-a fi diferiți, al diversității);
- *valorizarea toleranței* (elevii vor recunoaște toleranța ca valoare și vor respinge intoleranța).

Potrivit convingerii mele, în educația axiologică, e preferabil ca obiectivele să rămână, pentru elevi, *implicite*. Strategia limitei absurde își atinge efectul cu condiția ca elevii să fie luați prin surprindere și să li se permită să descopere ei înșiși consecințele profunde ale întregului demers al lecției.

Conținut: fabula “Greierele și furnica” de La Fontaine

Timp necesar: 50 minute

Materiale necesare: textului fabulei, câte un exemplar pentru fiecare elev

Demers strategic:

Metode: lectura, dramatizarea, jocul de rol, problematizarea, dezbateră (ascultarea activă), descoperirea, reflecția

Mijloace: volumul ”Fabule” de La Fontaine, fișe cu textul tipărit, foi de hârtie

Forma de organizare: individuală, grupală

Stil de conducere: democratic

Descrierea etapei pregătitoare pentru problematizare și descoperire

Se comunică elevilor faptul că vor participa la un joc didactic în care își vor asuma rolul unor personaje dintr-o fabulă.

Se distribuie textul. Se cere elevilor să facă întâi lectura fabulei în mod individual încercând să-i înțeleagă mesajul. Apoi, la cererea profesorului, fabula este lecturată cu voce tare, de câteva ori, pe raturi. La fiecare nouă lectură profesorul le sugerează elevilor ca, prin intonație și accent, să surprindă altă gamă de sentimente pe care le trăiesc personajele

(furnica: indignare, revoltă, furie, dispreț; greierele: teamă, umilință, nedreptate, revoltă).

Acest exercițiu empatic e important pentru a arăta elevilor varietatea stărilor și a punctelor de vedere pe care le presupune o situație morală, faptul că niciodată doi oameni care sunt, din punctul de vedere al unui al treilea, în aceeași situație, nu sunt de fapt în aceeași situație.

Se constituie apoi două grupe: grupa furnicilor și grupa greierilor. Se cere fiecărei grupe ca, plecând de la pretextul fabulei, să conceapă câte o scrisoare adresată celeilalte grupe. Scrise în numele personajului reprezentat de către fiecare grupă, scrisorile trebuie să pledeze cauza acestuia și, mai ales, să facă inteligibil punctul său de vedere părții adverse.

Se va face lectura scrisorilor, apoi se cere elevilor să fie pregătiți să intre în dialog cu câte un reprezentant al grupei adverse interpretând spontan rolul personajelor. În sfârșit, se organizează o dezbatere pentru a afla cine are dreptate.

*Descrierea punctului culminant: restructurarea situației
problematică, descoperirea limitei absurde*

Deși cea mai mare parte a orei este dedicată tatonărilor este nevoie de acest antrenament prelungit pentru a determina grupurile să devină ușor partizane în susținerea atitudinii corespunzătoare rolului asumat și să se cristalizeze raportul de forțe, ca urmare a argumentelor exprimate. Numai pe această bază se poate ajunge la restructurarea situației problematice și declanșarea emoției.

În general, argumentele converg spre a da dreptate furnicii. Ea este purtătoarea câtorva virtuți fundamentale: hărnicie, responsabilitate, are spirit economic și e prevăzătoare. În plus, ea întruchipează foarte bine modelul moral totalitar care ne-a fost inoculat și care răzbate simptomatic în alegerile copiilor noștri. Argumentele greierilor sunt în general hedoniste: ei au creat voie bună, au ușurat munca, au asigurat divertismentul în orele de odihnă ale harnicelor furnici.

Când raportul de forțe este în favoarea furnicii profesorul restructurează problema sub forma unei sentințe: *“Da, cred că furnicile au dreptate: nu trebuie să încurajăm lenea”*. Încălziți de disputa precedentă elevii reacționează emotiv: grupul furnicilor jubilează, greierii sunt dezamăgiți. Când polarizarea sentimentelor la cele două grupe e maximă, profesorul se adresează furnicilor pe un ton calm (fără culpabilizare, fără ironie): *“Va trebui doar să acceptați că de-acum înainte veți trăi într-o lume fără muzică. Ea a dispărut, nu mai există nicăieri, nici la radio, nici la televizor; nu mai există discuri, casete și, evident, greierii și păsările nu mai*

cântă; pentru că, greierii, în această poveste, simbolizează muzica. Pe ea am judecat-o. Despre ea trebuia să decidem dacă e de vreun folos sau nu. Voi ați decis. O binefăcătoare liniște se va așterne peste lumea noastră. Veți munci fără să împărțiți cu nimeni agoniseala voastră, în deplină liniște, fără muzică, de dimineața până seara și de seara până dimineața. Lumea voastră e de-acum, populată de ființe aïdoma vouă, care fac aceleași lucruri ca și voi, gândesc la fel, trăiesc la fel. Desigur, e o lume liniștită și bănuiesc că de aceea ați ales-o”.

La început surprinși, elevii sfârșesc prin a protesta împotriva unui astfel de final. Grupul furnicilor spune de regulă: “Dar așa nu vrem!”

Cu un prilej, când am organizat împreună cu studenții o astfel de oră de dirigiență la clasa a VI-a, mi s-a întâmplat ca unul dintre elevi, reprezentant al furnicilor, să spună: “Nu-i nimic, vom învăța noi să cântăm.” I-am răspuns că există, într-adevăr, această posibilitate numai că, în acest caz, problema se reia de la capăt: cu timpul, furnicile se vor diviza în furnici muncitoare și furnici cântătoare, adică furnici/furnici și furnici/greieri. Pe scurt, în acest caz, problema e doar amânată, nu rezolvată.

Elevii trebuie ajutați să descopere cât de mult datorăm faptului că suntem diferiți și cât de greșit este a-l judeca pe celălalt exclusiv potrivit măsurilor noastre. Ei trebuie provocați să refacă raționamentul, imaginându-și o lume exclusiv a greierilor și conduși să descopere că și una și alta dintre lumile acestea sunt absurde și că în realitate nici ei nici nimeni nu- și dorește să trăiască în ele.

Concluzii

Potrivit criteriului structurii logice strategiile didactice au fost împărțite în inductive, deductive, analogice și transductive. Lucrarea de față propune un demers strategic inedit, pe care l-am numit *strategia limitei absurde* întrucât presupune, o structură a raționamentului analoagă demonstrației prin reducere la absurd.

Am considerat acest demers strategic aplicabil cu deosebire în educația valorilor. Întrucât interculturalitatea este o formă de manifestare a ethosului contemporan prin care se transmite un set de valori etice revendicate de lumea noastră ce tinde spre globalizare - *toleranța*, solidaritatea, înțelegerea, pacea, pluralismul, ș.a. – strategia limitei absurde poate fi utilizată în educația interculturală.

Strategia limitei absurde pe care o propun ca modalitate posibilă pentru formarea valorilor interculturalității - constă într-un fel de

raționament înveșmântat în formă narativă care vizează două efecte: un efect cognitiv și unul afectiv. Ambele sunt necesare în educația valorilor.

Efectul cognitiv se datorează structurii raționamentului care amintește de demonstrația prin reducere la absurd.

Raționamentul prin reducere la absurd este utilizat în logică și matematică. El se bazează pe două dintre principiile logicii clasice: principiul noncontradicției și principiul terțului exclus. Esența acestui tip de raționament constă în a deconstrui unul dintre două enunțuri contradictorii, dovedind, pe această cale, faptul că celălalt enunț este acceptat în sistemul dat de propoziții.

Desigur, în educația axiologică este vorba despre judecăți de valoare și nu despre judecăți logice. Dar, dată fiind structura bipolară a valorii (valoare/ nonvaloare), se poate ajunge la iluminarea cognitivă a zonei binelui tocmai prin delimitarea prealabilă a răului. Acest lucru îl permite strategia propusă: stabilirea unei certitudini cu privire la ceea ce este indezirabil din punct de vedere etic.

Din punct de vedere afectiv strategia propusă declanșează două stări: surpriza și sentimentul absurdului. Crearea unui efect de surpriză este posibilă datorită modului de structurare al strategiei: în prima fază, problema este favorabilă tatonărilor, nu lasă să se întrevadă scopul urmărit de către profesor. Acum, problema sugerează două variante de răspuns, ambele legitime, iar subiecții au sentimentul că sunt angajați într-o competiție în care câștigă cel ce emite răspunsul cel mai bine argumentat. Acest exercițiu este valoros în sine: el dezvoltă nevoia de-a argumenta alegerile, sugerează relativitatea opțiunilor valorice, legitimitatea negocierii lor, dezvoltă o atitudine critică față de valori. Astfel, pentru fiecare dintre cele două opțiuni sunt aruncate în joc argumente și contraargumente. Pe acest fundal, apare nevoia imperioasă a unui reper axiologic. Acest reper e descoperit datorită reamenajării situației problematice de către profesor. “Reperul” nu e o regulă care indică ceea ce *trebuie* făcut ci, el indică – asemenea daimonionului socratic - ceea ce *nu trebuie* făcut, ceea ce, odată săvârșit, frizează absurdul.

Sentimentul absurdului apare în momentul conștientizării unui efect pe care, în fond, nu-l dorește nimeni. Iar ceea ce e surprinzător pentru subiecți este că nu se gândiseră la el.

Surpriza este cu atât mai mare cu cât profesorul și-a jucat mai convingător rolul imparțial, luând în serios fiecare argument emis. În termenii dezbaterii inițiale soluția era negociabilă, deci fiecare putea avea, în felul său, dreptate. Tocmai în acest context profesorul aduce în discuție ceea ce, întrucât e absurd, devine inegociabil: e evident, de pildă, că nimeni nu dorește să trăiască într-o lume fără muzică.

Aplicând astfel de strategii, elevii învață să-și întemeieze anticipativ alegerile, derivând în prealabil consecințele lor. Învață că purtăm răspunderea consecințelor faptelor noastre. Învață că regulile, ca și valorile, trebuie mereu repuse în chestiune. Învață că există o limită absurdă a oricărei reguli și că atitudinea care obiectivează această limită este fanatismul.

Învață că uneori - spre a spune după Piaget - nimic nu e mai imoral decât să crezi prea mult în morală și că “un minimum de umanitate valorează mai mult decât toate regulile”.

Bibliografie

- Geissler, E. “Mijloace de educație”, EDP, București, 1977
Lansheere G. și V. “Taxonomia lui Krathwohl” în “Definirea obiectivelor educației”, EDP, București, 1979, pg. 125-134
Piaget, J. “Psihologie și pedagogie”, EDP, București 1972
Piaget, J. “Judecata morală la copil”, EDP, București, 1980
Platon, “Eutyphron. Apărarea lui Socrate. Criton” Humanitas, 1997
O Reboul, “La philosophie de l’education”, PUF, Paris, 1991

Notă: ideea acestei strategii a făcut obiectul unui referat în cadrul doctoratului; textul a fost publicat în Scientific and Tehnical Bulletin, Series: Social and Humanistic Sciences, Universitatea “Aurel Vlaicu”, Arad anul XII, nr.11, 2007, pg. 79-89, ISSN 1582-7976